

PAPER DETAILS

TITLE: Dede Korkut Anlatilarinda Soy Bozulmasi Motifi: Oguz Tepegözü Örneği

AUTHORS: Yilmaz Kaval

PAGES: 249-259

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4308236>

Dede Korkut Anlatılarında Soy Bozulması Motifi: Oğuz Tepegözü Örneği*

The Motif of Lineage Disruption in Dede Korkut Narratives: The Example of Oğuz Tepegözü

Yılmaz KAVAL¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Tunceli, yilmazkaval@munzur.edu.tr, orcid.org/ 0000-0002-5598-0670

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 22.10.2024
Kabul/Accepted:
18.12.2024

DOI:

10.18069/firatsbed.1571984

Anahtar Kelimeler

Dede Korkut Hikayeleri,
mit, soy, ceza, Tepegöz.

Keywords

Dede Korkut narratives,
myth, lineage, punishment,
Tepegöz.

ÖZ

Doğayı, evreni, Tanrı'yı ve kendini anlama ve anlamlandırma arayışında, insanlara uzun bir süre boyunca rehberlik eden mitik anlatılar, bilinmez bir dünyanın gizemini çözen şifreler niteliğindedir. Mitik anlatıların en çarpıcı içeriklerinden biri de insan ve göğe ait olağanüstü türler arasındaki ilişkilerin getirdiği soy (gen) saflığının bozulması ve bunun sonucunda oluşan varlıklar ile bunun dehşet verici sonuçlarıdır. Uyumlu olmayan genlerin birbirine karışması ile insanın yaşam alanına uygun olmayan tür ve varlıkların ortaya çıkmasına dair anlatılar kutsal kitaplarda ve çeşitli milletlerin mitlerinde yer almaktadır. Dünyanın farklı toplumlarının kültür ve inanç dünyasında dikkat çeken bu anlatının benzeri, Türk kültüründe de yer almaktadır. Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut hikâyeleri bu anlamda bize değerli bir örnek vermektedir. Söz konusu hikâyelerde yer alan “*Basat'ın Depegözi Öldürdüğü Boy*” başlıklı anlatıda, göksel varlıklardan peri kızı ile Oğuzların çobanının ilişkisi sonucunda doğan “Tepegöz” adında bir ara türden bahsedilir. Söz konusu anlatıda, genetik olarak uyumsuz bu iki türe ait genlerin birleşmesi sonucu doğan Tepegöz'ün insanlara çok büyük eziyetler çektiği, onların yaşam kaynaklarını tüketip ardından insanlarla beslenen bir yamyama dönüştüğüne dair çarpıcı bilgilere yer verilir.

ABSTRACT

Mythic narratives, which have long served as guides in the quest to understand and interpret nature, the universe, the divine, and the self, function as ciphers that unravel the mysteries of an unknown world. One of the most compelling aspects of these narratives is the theme of relationships between human beings and celestial beings, which leads to the disruption of lineage (genetic) purity, resulting in hybrid beings and horrifying consequences. Accounts of incompatible genes merging to create species and beings unsuitable for the human habitat appear not only in sacred texts but also in the myths of various cultures. This motif, which resonates within the cultural and religious realms of societies worldwide, is also found within Turkish culture. The Dede Korkut stories, a cornerstone of literature, provide a valuable example in this context. The story titled '*Basat'ın Depegözi Öldürdüğü Boy*' describes an intermediate species known as 'Tepegöz', born from the union of a fairy and a shepherd of the Oghuz, who are celestial beings. In this narrative, it is explained that Tepegöz, created from the genetic fusion of these two-incompatible species, inflicts tremendous suffering on humans, consuming their resources and ultimately transforming into a cannibalistic creature that preys on humans.

Atıf/Citation: Kaval, Y. (2025). Dede Korkut Anlatılarında Soy Bozulması Motifi: Oğuz Tepegözü Örneği. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 1, 1-11

Sorumlu yazar/ Corresponding author: Yılmaz KAVAL, yilmazkaval@munzur.edu.tr.

* Bu makale 7-8 Ekim 2024 tarihinde düzenlenen 2. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu'nda “Türk Mitik Anlatılarında Soy (Gen) Kirlenmesi Motifi: Oğuz Tepegözü Örneği” başlıklı bildiri olarak sunulup, sonradan genişletilmiştir.

1. Giriş

İnsanlığın sözlü anlatı yaratma meyli, tarihin en eski devirlerinden itibaren tezahür etmiştir. İnsanlığın bu meyli sonucu üretilen anlatıları dinlemek ise bir ihtiyaç olarak kabul edilmiştir. Bu ihtiyaç neticesinde üretilen ve sözel olarak yeni nesillere aktarılan anlatılar, insanoğlunun uygarlık serüvenindeki doğal yoldaşları hüviyetinde olmuştur (Degh, 2003: 91). Bu anlamda insanlığın yaşam serüveninde yüzyıllar boyunca mit, destan, masal, efsane, halk hikâyesi gibi anlatılar önemli roller oynamıştır. Bu anlatılar, halk bilimi ile yakından ilişkili olup halk bilimi incelemelerine oldukça katkı sağlamıştır.

Halk bilimi ürünleri, çoğunlukla bir gelenek içinde sözlü olarak nesilden nesile aktarılır. Halk bilimi ürünlerinin aktarıldığı gelenek, türlerin kendini devam ettirmesini ve gelecek nesillere ulaşmasını sağlar. Bu ürünler, sözlü gelenekte uzun bir müddet aktarıldığı için farklı biçimlerde çeşitlenip yayılır. Her bir folklor ürününün ilk yaratıcısı mutlaka vardır ancak sözlü anlatı geleneği bu bilgiyi koruyamadığı için türler anonimleşir (Çobanoğlu, 1999: 7-8). Bu yüzden halk bilimi türlerinin yaratıcısı bilinmediği için bu ürünler, anonim olarak kabul edilir.

Halk bilimi, inceleme alanının genişliğinden dolayı diğer disiplinler ile yakın ilişkide olan bir bilim dalıdır. Özellikle dilbilim, psikoloji, sosyoloji, tarih, antropoloji, teoloji gibi sosyal bilimlerle halk bilimi arasında sıkı bir bağ vardır (Boratav, 1995: 6). İşte bu durum halk biliminin sürekli olarak başka disiplinlere katkıda bulunmasına ve onlardan yararlanmasına etki etmektedir. Bu özellikleri itibarıyla halk bilimi ürünleri, bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde kapsayıcı veriler sunabilen çok boyutlu ürünlerdir.

Bu çalışmada Dede Korkut Kitabı'nda yer alan *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* anlatısında sembolize edilen Tepegöz karakteri; mitolojik, sosyolojik, psikolojik ve teolojik derinliği ile ele alınacaktır. Bunu yaparken Tepegöz'ün sadece mitolojik bir karakter olmadığı aynı zamanda dünyanın başka milletlerinin anlatılarında da yer alan evrensel bir fenomen olduğu ifade edilecektir. Böylece insan ile insan dışı bir türün birleşimi neticesinde doğan bu fenomen, çalışmanın odağına alınarak "soy bozulması motifi" ekseninde derinlemesine analiz edilecektir.

2. Mitik Düşünce ve Türk Mitolojisindeki Yansımaları

Mitlerin ilk defa kimler tarafından oluşturulup anlatıldığına dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak elimizdeki veriler, bize mitlerde halk fantezilerinin çok ileri derecede karşılık bulduğunu söyleme imkânı vermektedir (Abraham, 2017: 9). Lord Raglan, mitleri sadece hayal ürünü anlatılar olarak basitleştirmemek gerektiğini dile getirir. Ona göre insan; duymadığı, görmediği, okumadığı bir şeyi hayal edip anlatamaz. Dolayısıyla mitik anlatılar içinde ele alınan konuları sadece hayal ürünü olarak değerlendirmek bilimsel açıdan sağlıklı olmayacaktır (Çobanoğlu, 1999: 152). Bu bağlamda mitik anlatılar, içerdikleri konu itibarı ile karmaşık bir yapıya sahip olsa da insanlığın kolektif bilincine dair derin anlamlar barındırmaktadır. Bu anlatılar, toplumun kültürel ve tarihsel mirasını simgelerin diliyle aktarırken aynı zamanda toplumun geçirdiği evrimsel aşamaları anlamamıza da kaynaklık eder.

Arkaik devirlerde yaşayan insanlar; Tanrı'yı ve evreni anlayabilecekleri düzeyde mit yaratmışlardır. Yaratılan bu mitler, gerçek ve kutsal bir bilgi olarak kabul edildikleri için onlara kesin bir şekilde inanılmıştır (Eliade, 2018: 11). Çünkü ilkel devir insanları arasında bu anlatıların kalıcı kalması ve yayılması için onlara mutlaka inanılması gerekmektedir. İnanılmayan dolayısıyla gerçek kabul edilmeyen anlatıların toplum hafızasında kalması mümkün olmaz. Nitekim mitolojik anlatılarda var olan gerçek dünya ile düşünce dünyasında yer alan dünya, birbirinden farksız düşünülmez (Yıldırım, 2012: 49). Dolayısıyla reel dünya ile düşünce boyutunda algılanan dünya ve evren anlayışı, ilkel insan için net çizgiler ile belirlenmemiş ve iç içe geçmiştir. Bu yüzden mitler, insanlık tarihinin seyrine benzer şekilde çeşitli aşamalardan geçer ve gelişimini tamamlar.

W. J. Gruffydd'e göre mitler, zaman içinde kademeli olarak dört aşamadan geçer. Bu dört aşama şu şekilde sıralanır:

“1. Mitoloji durumundadırlar.

2. Aşamada mitoloji tarihe dönüşür.

3. Mitolojik tarih folklorla dönüşür.

4. Folklor, edebî masalların ortaya çıkışında kullanılır ve masallar oluşur” (Çobanoğlu, 1999: 153).

Mitlerin geçirdiği bu aşamalar göz önüne alındığında şu sonuca varmak mümkündür: “Mit bir ihtiyaçtır; ihtiyaçtan yaratılmıştır. Bu ihtiyaç, ‘anamlılık’tır” (Saydam, 2019: 53). Gerçekten de mit yaratma ihtiyacının

en eski devirlerden itibaren insanlar arasında hissedildiği anlaşılmaktadır. Neredeyse bütün milletlerin arkaik mitlerinin olması insanoğlunun mit yaratma ihtiyacının bir tezahürüdür. Bu anlamda kadim bir geçmişe sahip olan Türklerin de binlerce yıl boyunca edindiği deneyimler, yaşanmışlıklar ve yaşanan coğrafya onlarda da bir mit yaratma zorunluluğu doğurmuştur.

Orta Asya'nın en eski ve kadim milletlerinden biri olan Türklerin kültürel mirasları "Hiung-nular" dönemine kadar gider. "Tengri" sözcüğünün bile bu dönemden kalıp günümüze kadar ulaştığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu sözcükten Türk inanç ve kültür dünyasının nasıl kadim bir geçmişe sahip olduğunu anlıyoruz (Roux, 2011: 7). Türkler ile ilgili en eski kültürel ve dinî bilgilere ise Çin kaynaklarında rastlanır. Çinlilerin kendilerine ve komşuları Türklere ait olan düşünce yapılarının MÖ 204 senesinden itibaren değiştiği anlaşılmaktadır. O zamana kadar Çin, kendisini dünyanın merkezine alan ve çevresindeki halkları vahşi olarak gören bir dünya görüşüne sahiptir. Ancak bu tarihten sonra Türkler ile ilgili kültür ve inanç öğelerinin dikkate alındığı ve kayıtlara geçirildiği anlaşılmaktadır (Ögel, 1995: 1).

İnsanlığın bir zorunluluktan yarattığı mitolojiyi, Türklerin' de çok eski devirlerden itibaren meydana getirdiği görülür. Uzun bir geçmişin bakiyesi olan Türk mitolojisi, belli bölümlere ayrılır. Bu bölümler şu şekildedir: "*Türk mitolojisi de Teogoni mitleri (Tanrılar ile ilgili olay ve mitler), Kozmogoni (Evren ve Dünya'nın oluşumunu izah eden mitler), Antropogoni (İnsan ve yaratılışı ya da ortaya çıkışı ile ilgili mitler) ve Eskatoloji (İnsan, Evren ve Dünya'nın geleceği, kıyamet, ölüm ve ölüm sonrasını anlatan mitler)*" (Çoruhlu, 2017: 24). Türk mitolojisinde bu bölümlerin oluşması Türklerin, biliş düzeylerine göre yarattığı mitolojik düşüncenin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Beydili'ye göre; Türk mitik düşüncesinin oluşmasında göçebe hayatın tesiri büyük olmuştur. Doğa ve insan bu anlamda birbirinden ayrılmaz parçalar olup bu doğrultuda bir düşünce sistemi geliştirilmiştir. Bu düşünce sisteminde doğa ve insan arasındaki bütünlüğü sağlamak için de dağ, ağaç, gibi unsurlar inanç boyutunda roller oynardı (Beydili, 2003: 554). Dolayısıyla Türk mitik tasavvurlarının insanı, dünyayı ve evreni bütüncül bir şekilde ele aldığı ve bu doğrultuda tespitlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Mitler genelde yaradılış öyküleri oldukları için bir şeyin nasıl türediğine, doğduğuna odaklanırlar (Eliade, 2018: 17). Hem dünya hem de Türk mitolojisinde insan ve diğer türlerin yaratılışına dair anlatılar da önemli oranda mevcuttur. Bu anlatılardan biri de ölümlü insan ırkı ve doğaüstü varlıkların birleşmesi ve bu birleşmeden bir üremenin meydana gelmesidir. Bu üreme biçimi, saf olan genlerin birbirine karışıp soy bozulması sonucu oluşan bir üremedir. Mitolojik anlatılarda bu kirlilik daha çok soy bozulması bağlamında ele alınmaktadır. Anlatıların genelinde soy bozulması akabinde orantısız ve doğa ile uyumlu olmayan bir ırk ya da canlı doğar. Bu konu, sadece mitolojik anlatılarda değil Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında da geçer. Tevrat'ta "Nefilim" olarak anlatılan varlıklardan bahsedilir. Tevrat'tın "Yaratılış" bölümünde Tufan'dan bahsedilirken "Nefilimler" hakkında şu kısa bilgi verilir: "Yeryüzünde insanlar çoğalmaya başladı, kızlar doğdu. İlahi varlıklar, insan kızlarının güzelliğini görünce beğendikleriyle evlendiler. RAB, 'Ruhum insanda sonsuza dek kalmayacak, çünkü o ölümlüdür' dedi, 'İnsanın ömrü yüz yirmi yıl olacak. İlahi varlıkların insan kızlarıyla evlenip çocuk sahibi oldukları günlerde ve daha sonra yeryüzünde Nefiller vardı. Bunlar eski çağ kahramanları, ünlü kişilerdi'" (Kutsal Kitap/Yaratılış, 6: 5,6) denilmektedir.

Günümüz bilim gerçeklerine göre bir tür için üreme, aynı türe ait erkek ve dişi bireylerin üreme hücrelerinin bir araya gelmesi ile meydana gelir. Herhangi bir türün çaprazlama yöntem sonucu başka bir tür ile çiftleşip üremesi ise imkânsız kabul edilmektedir. Ancak dünyanın farklı toplumlarının halk anlatılarında ve inanışlarında tesadüf edilen bu imkânsız üremenin bir benzeri *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* başlıklı anlatıda karşımıza çıkar.

3. Türk Mitik Tasavvurunda Tepegöz/Depegöz

Türk dünyasında Tepegöz olarak bilinen olağanüstü varlıklar, aynı zamanda "Bir Közdi Deu", Jalgtz Göz", Ke Uegöz" ve Ege Göz" şeklinde de adlandırılır. Bu varlık, Oğuz Türkleri arasında "Melğun" olarak bilinir. Altay inanışlarında Erlik ile bağı olan ve Erlik'in soyundan olan "Kırgıs" olarak bilinen bir Tepegöz yer almaktadır. Azerbaycan'da Tepegöz'e "Tepegöz Lezgi" de denilmektedir. Uygurlar ise bu varlıkların karnı şişen bir dağdan doğduğuna inanır. Gagauzlara göre Tepegöz denilen varlıklar, dünyanın yaradılışından beri vardır (Beydili, 2003: 554-556).

Türk boyları arasında "emegen" olarak da kabul edilen bu olağanüstü canlılara Türklerin aşına olduğu anlaşılmaktadır. "*Emegen, bir yaratık olduğu için doğal olarak normal-dışıdır. Emegen, temel özellikleriyle*

insana benzer. Dik durur, iki kolu iki bacağı vardır, insanlarla aynı dili konuşur, insanlar gibi düşünür. Alnında tek gözü bulunur” (Koçak, 2018: 115). Türk dünyasında “Töpekös”, “Tübegöz”, “Töbököz” olarak da bilinen bu yaratığın alageyik donuna girebilen bir peri ile bir çobanın çocuğu olduğuna inanılır. Kafka’da yaşadığı kabul edilen bu yaratığın parmağında büyülmüş bir yüzük olduğu için tepesindeki göz dışında vücudunun herhangi bir yerine silah işlemediği iddia edilir (Karakurt, 2011: 206).

Türk inanışlarındaki Tepegöz’ün genelde çeşme olan alanlarda doğduğuna inanılmakla beraber taşıdığı bütün vasıflar şeytanidir (Beydili, 2003: 557). Bunların dışında Türk inanç ve kültür dünyasında tek göz yaratık formu dışında tek bacaklı, tek kollu kötü ruhlarda yer almaktadır (Güvenç, 2020: 181). Türk halkları arasında var olan Tepegöz inanışlarının tamamında bu varlık, kötü ve şeytani bir canavar şeklinde tasavvur edilir. Erlik’in kaotik dünyasına ait olduğu iddia edilen bu varlık, mitoloji ve folklor kurallarına göre ötekidir. Dolayısıyla insan ve insanların yaşadığı dünyaya aykırıdır (Bayat, 2007: 338). *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* anlatısında da Tepegöz’ün topluma ait olmadığı ve hiçbir zaman toplumda bir birey olamayacağı vurgulanır.

Alman araştırmacı Heinrich Friedrich Von Diez, Dede Korkut Kitabı’nda geçen Tepegöz’ün Yunan mitolojisindeki Kykloplar’dan daha eski bir anlatı olduğunu iddia eder. Diez, Homeros’un bu anlatıyı Troya’da Yunanlılara karşı savaşa gelen Oğuzlardan duymuş olabileceği ihtimali üzerinde durur. Yunan versiyonunun Oğuz versiyonuna göre daha eksik olmasını da Homeros’un bu hikâyeyi tercüme yolu ile dinlemiş olabileceği dolayısıyla Yunan versiyonundaki eksikliklerin de bundan kaynaklanabileceği düşüncesi üzerinde durmaktadır (Diez, 2018: 200). Von Diez’in bu düşünceleri sonradan çok eleştirilmiş olup Yunan Kyklopları’na dair anlatmanın daha eski olduğunu dile getiren çok araştırmacı olmuştur. Ancak burada Von Diez’in kanıtları ve kurmuş olduğu bağlantılar önemlidir. Çünkü bu tarz varlıklara ait anlatıların pek çok Türk boyu arasında anlatılan eski bir mit olduğu hatta bu anlatıların günümüzde bile Altay Türkleri arasında anlatıldığı tespit edilmiştir (Ekici, 2023: 72). Bu anlatı her ne kadar Türklere ait mitik bir anlatı olsa da evrensel mitik düşünce içinde de değerlendirmek gerekir. Çünkü Türk mitolojisinin kendine has bir kimliğe olsa da evrensel mitolojiden bağımsız değildir.

Adem Can, hem Yunanların hem de Türklerin bu miti ortak bir anlatıdan almış olabileceğini iddia eder. Araştırmacı, bu anlatılar arasındaki benzerliğin bir tesadüf olmadığını bu anlatıların ortak bir etkileşimin ürünü olabileceğini savunmaktadır (Can, 2011: 279). Bazı araştırmacılar ise Tepegöz mitinin Sümer kültüründen Türklere geçmiş olabileceğini ileri sürer (Küyel, 1990: 397). Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, Dede Korkut hikâyelerinde geçen Tepegöz anlatısının eski Türk anlatılarında hep var olmasıdır. Türk boylarının anlatılarında Tepegöz motifinin çok fazla yer alması, bu motifin mitolojik bir derinliği olduğunu göstermektedir (Ögel, 1995: 69).

Gerek Türk dünyası anlatılarında gerekse de Yunan mitolojisinde geçen bu evrensel mite, Anadolu’da bugün de rastlamak mümkündür. Anadolu’da anlatılan anlatılarda bir kahramanın elinden öldürülen tek gözlü canavar motifi hala canlı olup genelde masal ve efsanelerde görülür (Boratav, 2012: 61). Dolayısıyla Tepegöz ile ilgili anlatılar, mitik devirlerden günümüze kadar insanoğlunun hayal dünyasında hep olmuştur.

4. Dede Korkut Anlatılarında Soy Bozulması

Dede Korkut Kitabı’nda geçen *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* anlatısı, Türklerin sosyo-kültürel yapısını, inanış sistemlerini detaylı gösteren veriler sunmaktadır. Bu anlatı, sadece gerçeküstü bir anlatı olmayıp aynı zamanda Türklerin en eski devirlerden itibaren geliştirdiği mitolojik tasavvurları bize yansıtan bir kaynaktır. Söz konusu kaynakta insan ve peri soyunun kirlenmesi konu edilmektedir. Bu anlamda Dede Korkut anlatılarında geçen Tepegöz’ün mitolojik bir değeri olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak bu anlatıyı pek çok perspektifle detaylandırmak gerekir.

Çalışmanın esas yapısını oluşturan bu bölümde Türklerin en eski devirlerden itibaren geliştirdiği mitik tasavvurlardan biri olan türler arası ilişki ele alınacaktır. Bu ilişkinin meydana getirdiği soy bozulmasının Oğuz toplumunda nasıl kaotik ve yıkıcı sonuçlar getirdiği “Soy Kirlenmesi: Türler Arası İlişki”, “Soy Bozulması ile Gelen Kanibalizm” ve “Kirlenmiş Soy Sonucu Doğan Türün Yok Edilmesi” başlıkları altında ele alınıp analiz edilecektir.

4.1. Soy Kirlenmesi: Türler Arası İlişki

İnsan türünün tarihsel ve kültürel yolculuğu çok uzun bir zaman önce başlamış olup hâlâ devam eden bir süreçtir. Bu uzun süre boyunca insanın yaşadığı her hadise, hissettiği her duygu bilinçaltında kökleşerek yer edinir. İlk çağın bilinmezliklerle dolu dünyasından uzayda kolonileşmeye varan bu yolculukta türümüzün yaşadığı ilk deneyimler hiçbir zaman unutulmamıştır. Bu yaşanmışlıklar çeşitli formlarda insanoğluna ait her unsurda yer almaktadır.

Dolayısıyla insan türünün tarihi; “ilk sayfasından beri, yalnızca alet yapan insan ilerleyişinin bir açıklaması değildir; daha trajik bir biçimde, zihinlerinden parlak hayallerin dökülmesinin ve dünyalı toplulukların dünyasal olmayan sözleşmelere can verme çabalarının tarihidir” (Campbell, 1995: 11-12) denilebilir. Bu anlamda insan türünün geçmişine tanıklık eden veriler arasında halk anlatıları da gösterilebilir. Çünkü “insanlığın en kadim inanışlarının bakiyesi kabul edilen mitten, efsaneye, destandan masala kadar uzanan daha birçok edebî halk yaratusında tarih öncesinden bugüne uzanan birçok inanış unsuruna rastlanır. Söz konusu bu unsurlar bazen açıkça bazen de sembolik olarak halk bilimsel malzemenin içinde yer alır” (Kara, 2023: 31). Bu unsurları izleme imkânı bulduğumuz en eski halk anlatıları ise mitolojik anlatılardır.

Kadim mitoloji ve inançlarda Tanrı’nın yasaklarını çiğneyen kavimlerin başına gelen felaketleri işleyen pek çok anlatı mevcuttur. Kutsalın çiğnenmesi neredeyse evrensel bir motif olarak pek çok milletin anlatılarında yer almaktadır. İlkel toplumların mitik anlatılarına bakıldığında tanrısal yasağın çiğnenmesi, beraberinde kitlesel bir ceza getirmektedir. Tufan gibi, kasırgalar gibi herkesi etkileyebilecek büyük çapta cezalar bu yasağın çiğnenmesi sonucudur (Akkoyun ve Koç, 2022: 319).

Mitik anlatılar ve kutsal inançlarda pek çok örneği olan bu yasağın konulması boşuna değildir. Çünkü var olan bir tanrısal düzenin devamı gerekir. Bu anlamda düzeni yıkacak bu tür eylemler hoş karşılanmaz ve kitlesel ceza gerektirir. Suçu işleyen bir kişi olsa bile toplumun tamamı bu suçtan etkilenir. Dünyanın diğer bölgelerinde de anlatılara konu olan tanrısal yasakların ihlaline benzer bir anlatı *Dede Korkut Kitabı*’nın sekizinci hikâyesi olan *Basat Depegözi Öldürdüğü Boy* başlıklı anlatı da karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu anlatı da Oğuz toplumunun başına bela olan Tepegöz’ün doğuşu detaylı bir şekilde verilmiştir. Anlatı da Tepegöz’ün doğuşu ile ilgili bölüm kısaca şu şekilde özetlenebilir:

1. Oğuzların Konur Koca Saru Çoban adında bir çobanı vardır.
2. Oğuzların göçlerinden önce ilk hareket eden öncü bu çobandır.
3. Oğuz ülkesinde “Uzun Bınar” denilen bir su kaynağı vardır.
4. Çoban hayvanlarını bu pınara götürürken orada uçuşan periler görür.
5. Çoban, “kepene” denilen çoban elbisesini onların üzerine atar.
6. Bir peri kızı kepeneğin altında kalır.
7. Çoban yakaladığı peri kızına tecavüz ederek ilişkiye girer.
8. Peri kızı, çobana bir yıl sonra pınarın başına gelip emanetini almasını söyler.
9. Peri kızı uçarken çobana yaptığı bu eylemden dolayı Oğuz kavminin başına felaket geleceğini söyler.
10. Bir yıl tam olunca çoban bu pınarın başına gider.
11. Peri kızı gelip çobana emanetini göster ama Oğuz’un başına felaket getirdiğini yine söyler.
12. Çoban gördüğü çirkin ve şekilsiz yığınak karşısında ürkererek kaçır.
13. Bir gün Oğuz beyleri bu pınarın yanından geçerken bu yığınağı görürler.
14. Beyler bu yığınağa vurdukça yığınak açılır.
15. İçinden tepesinde tek bir göz olan bir oğlan çıkar.
16. Bu oğlanı Aruz Bey evlat edinir.
17. Oğlana süt vermesi için dadılar tutarlar ancak bu yaratık sütünü emdiği kadınları kısa sürede öldürür.
18. Tepegöz büyüdükçe çevresine zarar verir ve topluma ayak uyduramaz.
19. Evden kovulan Tepegöz, kendisine bir mesken seçerek haramilik etmeye başlar.
20. Vahşi, dev bir yaratık haline gelen Tepegöz, Oğuzların kaynaklarını tükettikten sonra onlardan insan yemeye başlar.
21. Bundan sonra Oğuz toplumunun Tepegöz çilesi başlar (Ergin, 2014: 206-215).

Görüldüğü üzere anlatının ilgili bölümünde yere ait ve göğe ait türlerin birlikteliği ve bu birliktelikten doğan başka bir canlıdan bahsedilmektedir. Bu birliktelikten doğan Tepegöz, saf olan soyların kirlenmesinin yarattığı bir tahriftir.

Anlatıda hem doğaya hem de ahlaka uygun olmayan bir ilişkinin ürünü olarak Tepegöz gösterilirken aynı zamanda genetik olarak birbiri ile uyumlu olmayan iki varlığın ilişkisi de dile getirilir (Sarpkaya, 2015: 105). Bu genetik uyumsuzluğa yol açan ilişki, sonuçları itibarı ile farklı anlamlarda yorumlanmaktadır. Ramazan Korkmaz’a göre; ontolojik anlamıyla bakıldığında Tepegöz bir günahın mikrobudur. İşlenen bu günah ile hem insan türü hem de peri türü aşağılanmıştır (Korkmaz, 2009: 69). Çünkü o güne kadar hem Tanrı katında hem de toplum normlarında yasaklı olan böyle bir ilişkiye tesadüf edilmemiştir. Doğal olarak o güne kadar soy saflığı bozulmamıştır. “*Bu evrensel yaratılış dizgesine başkaldırı bir şekilde Tepegöz’ün ortaya çıkmasıyla İlahi-ontolojik müeyyideyle karşılaşır*” (Üçüncü, 2001: 55). Dolayısıyla “*bir günahın sonucu dünyaya gelen yarı insan görünümlü bu dev*” (Şahin ve Şahin, 2019: 262) hem Tanrı’nın hem de toplumun istemediği, yasakladığı, olmasına tahammül edemediği bir eylemin ürünüdür. Bu yüzden olacak ki öteki olan, istenilmeyen Tepegöz, toplum içinde birey olmayı beceremez. Çünkü toplum en başından itibaren bu ilişkiye karşıdır. Tepegöz, her ne kadar topluma ait olsa da toplum onu içine almayı kabul etmez.

Dolayısıyla “*her toplum doğaüstü tasarımın kendine düşen mühür ve damgasını almış, onun kahramanlarıyla iletişim kurmuş ve halkının günlük yaşamında ve deneyimlerinde bunu kanıtlamıştır*” (Campbell, 1995: 12). Bu anlamda Dede Korkut anlatılarında ve Türk boyları arasında her daim var olan Tepegöz miti, Türklerin arkaik dönem anlatı ve inançlarının bir bakiyesi niteliğindedir.

Dede Korkut Kitabı ve Türk dünyasında var olan Tepegöz anlatılarında ilahi ve toplumsal yasaklar sonucu meydana gelen soy kirlenmeleri kabul edilmez ve anında cezalandırılır. Ancak Türk anlatılarına bakıldığında soyca asil olan kişilerin olağanüstü kişi ya da varlıklarla evlenmelerinden olumsuzluklar doğmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz Kağan, gökten inen bir ışık içindeki olağanüstü bir kadın ile karşılaşır. Destanda bu karşılaşma şu şekilde aktarılır:

“*Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrıya yalvarmakta idi. Karanlık bastı Gökten bir ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan yürüdü ve gördü ki: O ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında ateşli ve parlak bir beni vardı, o kız öyle güzeldi ki gülse, gök tanrı gülüyor: Ağlasa, gök tanrı ağlıyor (sanılırdı). Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti: sevdi, aldı. Onunla yattı ve dileğini aldı. Kız gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra gözleri parladı ve üç erkek çocuk doğurdu*” (Bang ve Rahmeti, 1936: 13-15). Bu ifadelerle dikkat edilirse Oğuz Kağan’ın evlendiği bu kadının her yönü ile göksel bir varlık olduğu anlaşılmaktadır.

Gök menşeli olduğu açıkça anlaşılan bu kız, muhtemelen Türk inanç sistemine göre ikincil dereceli Tanrılar ile ilgilidir. Nitekim birincil Tanrı, Ülgen olup göğün en üst katında oturur (Nahmedov, 2023: 207). Oğuz Kağan, gök menşeli bu kızla evlenir ve Türk milletinin ataları olacak çocukları dünyaya gelir. Dikkat edilirse anlatıda bu durum bir soy bozulması olarak kabul edilmemekte aksine olumlu sonuçları ile yansıtılmaktadır. Bu durum dikkatli bir şekilde düşünüldüğünde bunun binlerce yıllık kut anlayışının bir sonucu olduğu anlaşılabacaktır.

Nitekim eski Türk kültüründe; Gök Tanrı tarafından seçildiğine inanılan kağanların Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcileri olduğu kabul edilirdi (Çobanoğlu, 2004: 206). Kut sahibi yöneticiler, Tanrı tarafından her daim gözetilmekte, talihi ve kaderi şekillendirilmektedir. Bu tanrısal düzen içinde yöneticiler her zaman talihli bir hayat yaşarlar (Baykara, 2020: 83). Orhun Abidelerinde geçen “*Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturttum*” (Ergin, 2008: 57) ifadesi de Türklerin kut anlayışını anlamamız için verilebilecek en uygun örneklerden biridir.

Dolayısıyla *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* anlatısında geçen çobanın peri kızı ile ilişkisinin dehşet verici sonucunun en önemli nedeni tecavüz olarak gösterilmektedir. Anlatıda bu dehşetli varlığın ortaya çıkışının bir diğer sebebi ise bahsettiğimiz soy bozulmasıdır denilebilir. Ancak soyca asil olan kişilerin genlerinin olağanüstü varlıklarla karışmasında bir olumsuzluk olmazken sıradan bir insan olan çobanın eylemi, dehşetli sonuçlara sebebiyet vermektedir. Nitekim söz konusu hikâyede “*anlatı boyunca çobanın insani sıradanlığının hep öne çıkarıldığı görülür*” (Korkmaz, 2015: 37). Tepegöz de soyca asil olmayan çobanın genlerinin olağanüstü bir varlıkla karışması sonucu oluşan bir sonuçtur. Dolayısıyla bu günah dolu eylemi ne Tanrı ne de Oğuz toplumu kabul eder. Bu yönü ile insan dışı bir tür olan Tepegöz’ün ortaya çıkışı saf olan genlerin yani soy bozulmasına verilebilecek bir örnek olarak değerlendirilebilir.

4.2. Soy Bozulması ile Gelen Kanibalizm

İlkel toplumlarda başka insanların etini yiyerek o insana ait güçlerin alındığına dair inanışların olduğu bilinmektedir. Kanibalizm olarak bilinen ve altında çok eski inanış sistemlerine dair yansımalar olan bu gelenek, çok eski bir geçmişe sahiptir (Hançerlioğlu, 2000: 239). *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* anlatısında da soy bozulması neticesinde karşımıza insan eti yiyen bir varlık çıkmaktadır. Bu varlık türünün eylemleri, Kanibalizm geleneği olarak da bilinen insan eti yeme geleneğine oldukça benzemekle beraber ayrılan tarafları da vardır. Örneğin Tepegöz'ün insan eti yemesi, Kanibalizm geleneğinde olduğu gibi kurbanlarının güçlerini bünyesine alması için değildir. Tepegöz'ün bu eylemi sadece yamyamlık olup başka bir amacı yoktur. Anlatıda Tepegöz olarak adlandırılan bu canavar, toplumun her şeyini elinden alan ve toplumu çaresiz bırakan bir rol ile ifade edilir.

Basat Depegözü Öldürdüğü Boy'da "hem kendilerini hem de insanlığı ve dünyayı yok etme çabasında olan bir varlık olan Tepegöz" (Şahin, 2010: 44) yamyam kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. Anlatıda "Depegöz" olarak belirtilen bu varlığın isminden de anlaşılacağı üzere olağan dışı bir varlıktır. "Nitekim ad, insanın dünyada tutunduğu ilk varoluşsal kazanımdır" (Şahin, 111). Anlatıda bahsi geçen Tepegöz karakterinin adından da anlaşılacağı üzere toplumda kabul göremeyeceği anlatının başında hissettirilir. Tepegöz olarak sunulan bu canlı, toplumun başına felaketler getiren, onların yaşam alanlarını elinden alan, kaynaklarını tüketen bir canlı olup en son aşamada insanları yiyen yamyam rolündedir.

"Depegözün perri anası gelüp oğlunun parmağına bir yüzük kiçürdi, oğul saña oh batmasun, tenüni kılıç kesmeün didi. Depegöz Oğuzdan çıkıdı bir yüce tağa vardı. Yol kesdi, adam aldı, böyük harâmi oldı. Üzerine birkaç adam gönderdiler, oh atdılar batmadı, kılıç urdılar kesmedi, süñü-y-ile şaңcdılar ilmedi. Çoban çoluk kalmadı hep yidi. Oğuzdan dahı adam yimege başladı. Oğuz yığılup üzerine vardı. Depegöz görüp kakıdı, bir ağacı yirinden kopardı, atup elli altmış adam helak eyledi. Alplar başı Kazana zarb urdı, dünya başına tar oldu. Kazanın kardaşı Kara Göne Depegöz elinde zebun oldı. Düzen Alp Rüstem şehid oldı. Usina Koca oğlı kibi pehliva elinde şehid oldı. Aruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helak oldı. Demür tonlu Mamak elinde helāk oldı. Bıyığı kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldı. Ağ şakallu Aruz Kocaya kan kuşdurdı, Oğlı Kıyan Selçükün ödi yarıldı. Oğuz Depegöze kâr kılmadı, ürkdi kaçdı. Depegöz çevürüp önün aldı, Oğuzı girü yirine kondurdu. El-hāşıl Oğuz yidi kere ürkdi, Depegöz önün alup yidi kere yirine getürdi. Oğuz Depegöz elinde tamam zebun oldı. Vardılar Dede Korkutı çağırdılar, anun-ile tanışdılar, gelüñ kesim keselüm didiler. Dedem Korkudı Depegöze gönderdiler. Geldi selam viridi, aydur: Oğul Depegöz, Oğuz elüñde zebun oldı, buñaldı, ayagun toprağına meni şaldılar, saña kesim virelüm dirler didi. Depegöz aydur: Günde altmış adam virün yimege didi. Dede Korkut aydur: Bu vech-ilesen adam komaz dükedürsin didi, amma günde iki adam ile biş-yüz koyun virelüm didi" (Ergin, 2014: 208-209).

Basat Depegözü Öldürdüğü Boy anlatısının bu ilgili yerlerine bakıldığında soy bozulması sonucu oluşan Tepegöz'ün ne insan ırkına ne de göksel olağanüstü varlıklara benzemediği, aksine dehşet verici bir yamyam olduğu aktarılmaktadır. Anlatıda meydana gelen bu ara tür, topluma verilmiş bir ceza niteliğindedir. Çünkü o, kontrol edilemeyen ilkel bir arzusun ürünüdür.

Topçu'ya göre de Tepegöz, Oğuz toplumuna göçlerde yol gösteren çobanın kontrol edemediği arzusunun bir ürünüdür. Çünkü kontrolden çıkan arzular sorunlu kişiliklere dönüştükten sonra bir yerden sonra toplumsal bir probleme evrilir. Toplumu felaketlere, yıkımlara götüren de bu kontrol edilemeyen arzuların sonuçlarıdır (Topçu, 2019: 358). Dede Korkut anlatılarında geçen Tepegöz' de bu anlamda toplumu felakete götürme potansiyeli olan ve toplumu dehşet içinde bırakan bir varlıktır. Onun varlığı, toplumda ne huzur bırakır ne de can güvenliği bırakır.

Anormal bir vücuda, baş edilmesi zor bir güce sahip olan Tepegöz, Oğuzlar arasında bir korku unsuru olarak görülür ve toplumda anormal bir korku duygusuna neden olur (Sarpkaya, 2015: 1199). Bu korku unsuru ile tetiklenen korku duygusu, beraberinde halkı çözüm arayışlarına sevk eder. Çünkü bu tehdide bir çözüm bulunamazsa toplum yok olacaktır. Soyun devamı için de toplum çaresiz bir şekilde en ağır yaptırımlara razı olur.

Oğuz toplumu, onlara dehşet veren bu canavardan korunmak için tanrılara verilen kurbanlara benzer bir uygulama ile her gün iki insan ve beş yüz koyun verir (Savaş, 2018: 359-360). Dikkat edilirse Tepegöz, çok eski devir mitlerinden kalma yamyam fenomenlere benzer bir rol ile karşımıza çıkar. Bu tarz yamyam fenomenler, sahip oldukları olağanüstü vücut yapıları ve güçleri ile insanları çaresiz bırakıp her istediklerini yaptırırlar. Bunların en yıkıcı istekleri ise insan eti talepleridir.

Dede Korkut anlatılarında yer alan bu doğaüstü motif, aslında mitik düşüncenin gereğidir. Çünkü mitik anlatılarda kahramanların doğanın normal yasalarını ihlal etmesi, buna bağlı olarak biçim ve cinsiyet değiştirmeleri olağan bir eğilimdir. Dolayısıyla mitik anlatılar, mantık sınırları tarafından engellenmeyen en eski ilkel düşünce biçimleridir. Bu mantık ötesi olağanüstülüğü ifade etme, bir anlamda mitik anlatıların temel gayesidir (Gaster, 2009, 155). Oğuzların Tepegöz karakteri de bu yüzden evrensel mitik düşünceden ayrı değerlendirilemez.

Tepegöz üzerine inceleme yapan bazı araştırmacılar ise Tepegöz'ün fiziksel bir bedene sahip olmadığı, onun bir sembol olarak günahları temsil ettiğini dile getirmişlerdir (Aslan, 2018: 58). Burada verilen anlamların hepsinin doğruluk payı olmakla birlikte Tepegöz'ün doğuşu, o dönemin anlayışına göre tanrısal ve toplumsal bir kabullenememe olan soy bozulması örneğidir de denilebilir.

4.3. Kirlenmiş Soy Sonucu Doğan Ara Türün Yok Edilmesi

Kutsal kitaplarda Tanrı'nın yasaklarını çiğneyen ve yasaklarda ısrar eden kavimlerin helak olduğuna dair anlatılar çok sık geçer. Örneğin Nuh kavmi, Lut kavmi, Ad kavmi, Semud Kavmi vb. topluluklar tanrısal yasağı çiğnemeleri sonucu yok edilen topluluklardır. Yok, edilen bu kavimlerde verilmek istenen mesaj, Tanrı'nın emir ve yasaklarına, yaratılan kullar olan insanların itiraz etmeden harfiyen uyması zorunluluğudur. Bu kurallara uymayan kavimlerin yaşadıkları hadiseler kutsal kitaplarda ibretlik bir ceza örneği olarak insanlara aktarılır.

Dede Korkut anlatılarında ise gayrimeşru ilişki, Tepegöz örneği ile verilmiş olup bu varlık toplumun dışına itilmiştir. Gayriahlaki bir ilişki sonucu doğan Tepegöz, Oğuz toplumuna hiçbir şekilde uyum sağlayamaz ve toplumun bir üyesi olmayı başaramaz. Çünkü onun yaradılışı baştan sorunludur. Bu yüzden bir günahın sonucu olan Tepegözü kabul etmeyen toplumun bu varlığın ardıllarına da izin vermediği görülmektedir. Öyle ki bu varlık tek seferlik bir ihlalin ürünü olup kısa bir sürede yok edilir. Bu anlamda bu günahın toplum tarafından hiçbir şekilde kabul edilmediği ve toplum içinde barındırılmadığı anlaşılmaktadır.

Basat Depegözü Öldürdüğü Boy anlatısında Tepegöz'ün Oğuz toplumuna çektiği acılar sonucu yok edilmesi bir şikâyet ile başlar. Anlatıya göre, iki çocuğu olan bir kadının Basat'a gidip Tepegöz'ün zulmünü şikâyeti dikkate alınır. Bu şikâyet sonucunda Basat ve Oğuz toplumunun ortak iradesi ile Tepegöz'ü yok etme planı hayata geçer (Ergin, 2014: 209). Çünkü kutsalın kirliliği ve öteki soy aktarımı olan bu varlık yüzünden Oğuzlar toplumu derin travmalar ve büyük acılar çekmiştir. Bütün bu yaşanmışlıklar yok olmak üzere olan toplumun başkaldırısını zorunlu kılar.

Halk anlatılarında sembolize edilen Tepegöz, dev ya da ejderha gibi varlıkların insanlara verdikleri zararlar, bu varlıklar öldürülmeden bitmez (Sarpkaya, 2018: 239). Bu canavarlar, genelde toplum içinden çıkan bir kahramanın zekâsı ve fiziksel gücü ile yenilgiye uğratıldıktan sonra toplum huzura kavuşur. Bu tarz toplum dışı varlıkların yok edilmesine yönelik örneklere Türk destanlarında ve masallarında çok sık rastlanılır.

Anlatıda Tepegöz'ü yok eden kahraman, toplumun her yönü ile sahiplendiği "Basat" karakteridir. Çünkü Basat, ilahi ve ontolojik düzene aykırı doğmamıştır. Tepegöz ile Basat arasındaki bu mücadele bütün toplumun da iştirak ederek gerçekleştirdiği bir başkaldırı örneğidir. Dolayısıyla Türk epik destan kahramanı, şahsında bütün milleti sembolize eder ancak bu anlatıda Tepegöz'e yemek pişiren iki kişiden ona insan vermektan vazgeçen topluma ve Oğuz'un bilicisi Dede Korkut'a hatta doğaya kadar herkes ve her şey bu mücadelenin bir parçasıdır. Bu toplumsal birliktelik neticesinde Tepegöz, Basat önderliğinde yok edilir. Ancak Tepegöz'ün yok edilişi de olağandışıdır. "*Basat, Tepegöz'ü, eti olan ve acı duyacağı tek yerinden, bir başka ifadeyle en zayıf ve öldürebileceği tek bölgesinden yaralayarak yok etmiştir*" (Keskin, 2022: 1203).

Anlatıda görüldüğü üzere "*Tepegöz'ün yok edilmesiyle toplum da huzura kavuşur. Çünkü Tepegöz aynı zamanda toplumdaki ahlaki sapmayı da ifade eder. Bu sapma Sarı Çoban'ın "tamah idüp" peri kızına sahip olmasıyla başlamış, sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde, Tepegöz ile felakete sebep olmuştur. Dinî-tasavvufi açıdan, bütün bu felaketlere sebep olan şey nefistir, ölçüsüzlüktür, taşkınlıktır*" (İnayet, 2015: 11). Dolayısıyla söz konusu anlatıda nefis ve ölçüsüzlüğün getirdiği bir istismar ve haksızlık söz konusudur.

Anlatıda bahsi geçen insan türü ve var olduğuna inanılan peri türü arasındaki bu hadisede insanların haksızlığı söz konusudur. Bu haksızlıkta türler arası bir vicdan yaralanması olmuş ve cezayı Oğuz toplumu çekmiştir. Ortada var olan bir tecavüz ve doğal olan genlerin bozulması neticesi ortaya çıkan bir varlık vardır. Bütün Oğuz toplumunun vicdanının bu hadiseden dolayı yara aldığı anlaşılmaktadır (Önal, 2023: 231). Dolayısıyla Tepegöz, Oğuz toplumunun yaşantısına, sosyolojisine uyacak bir birey değildir. O, göçebe oğuz toplumunun

doğaya olan saygının olduğu töreye de aykırı bir şekilde doğmuştur. Bu anlamda Tepegöz, tabiatın kendisine yapılan saygısızlığa karşılık Oğuzlara verdiği bir cevaptır (Temizkan, 2015: 427). İşte tam da bu yüzden doğal denge sağlanmadan kaosun bitmediği anlatıda görülür.

Basat Depegözü Öldürdüğü Boy başlıklı anlatıda ana tema olarak hem Tanrı'nın hem de toplumun böyle bir türün varlığına izin vermediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Oğuz toplumu, diğer arkaik mitlerin gözünü kapatarak Tanrı'ya bıraktığı bu dindışı ve ahlak dışı eylemi, Tanrı'ya bırakmadan kendisi çözmüştür. Bu da Türk mitolojisinin diğer milletlerin mitolojilerinden en belirgin farkıdır. Nitekim Türk mitolojisinde insanlar ve tanrılar arasında bir çatışma ya da savaş örneğine rastlanılmaz. Dolayısıyla Tepegöz anlatısı, Türk insanının doğasını, ahlaki anlayışını ve kararlılığını anlamamız bakımından çok önemli bir kaynaktır. Bu bakımdan mitik bir anlatı olarak da kabul edilen Tepegöz anlatısı, tanrısal ve toplumsal normların çiğnenmesinin ne gibi felaketler getireceğinin örneğidir. Buradan şunu anlıyoruz ki aslında Tepegöz, Oğuz toplumu için bir uyarı hatta bir travma örneğidir. Oğuz toplumu da bu travmayı hep birlikte yaşayıp acısını çektikten sonra birlikte hareket ederek atlatır. Bu mücadele ile toplum travmatik düzeni aşip sağlıklı bir düzene geçer.

5.Sonuç

Dede Korkut Kitabı'nda yer alan *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* başlıklı anlatıdan yararlanılarak yapılan bu çalışmada soy bozulması sonucu meydana gelen kaos ve kaosun ürünü olan Tepegöz karakteri analiz edilmiştir. Tepegöz gibi olağandışı varlıklara dair inanışlar ve anlatılar arkaik dönemlerin kalıntıları niteliğindedir. Nitekim bir toplumun sözlü anlatıları, inanışları, gelenekleri, âdetleri arkaik dönemlerin kalıntıları ile şekillenerek kültürel bir miras şeklinde gelecek nesillere aktarılır.

Evrensel bir mit niteliği taşıyan insan ve olağanüstü ya da göksel varlıklar ile ilişki ve bu ilişkilerde karışan genler sonucu meydana gelen tür ya da varlıklar, dünya mitlerinde çok sık geçer. Bu anlamda bu evrensel mite verilebilecek örneklerden biri de Türk halk anlatıları arasında yer almaktadır. Orta Asya'da yaşayan Türk toplulukları arasında Tepegöz anlatıları çok yaygındır. Bu anlatının geçtiği kaynaklardan biri de *Dede Korkut Kitabı*'dır. Türk kültürünün de dünyada var olan en eski kültürlerden biri olduğu gerçeğini göz önünde bulundurduğunda arkaik bir mit olan bu melez ırka ait anlatıların Türkler arasında var olması tesadüfi bir durum değildir. Çalışmamızda dikkatimizi çeken önemli hususlardan biri kirli genlerin ürünü olan Tepegöz sadece bir örnek olarak doğar ve kısa bir süre sonra yok edilir. Diğer medeniyetlerin anlatılarında bu tür varlıklar Tanrı'nın gazabı sonucu yok edilirken Tepegöz, Oğuz toplumu tarafından yok edilmektedir. Dolayısıyla Oğuzların bu günaha tahammül etmeyerek anında yok ettiği tespit edilmiştir.

Tepegöz gibi olağandışı tür ya da varlıklar farklı toplumlarda farklı kahramanlar ile benzer bir tema üzerinde tezahür eder. Türk mitik düşüncesinin ürünü olan Tepegöz karakteri, farklı toplumlardaki anlatılara benzer olmakla beraber Türk inanışlarının, kültürünün, mitik düşüncesinin izlerini taşıyan özgün bir fenomendir. Bu yönü ile değerlendirildiğinde Tepegöz karakterinde ulaşılan “soy bozulması motifi” ve bu motifin Türk kültürü içinde bütüncül bir şekilde analiz edilmesi halk bilimine katkı sunmaktadır.

Bütün bu bilgiler dışında Türk boylarının anlatılarında ve Dede Korkut hikâyelerinde geçen soy bozulması motifi, egzogaminin hoş karşılanmadığı ilkel kabile toplumlarının kültür ve inanç dünyalarının bir tezahürü olabilir mi? Nitekim eski kabile insanlarında var olan bu yasak günümüzde bile dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi Anadolu'da da bazı etnik ve inanç gruplarında da tesadüf edebileceğimiz bir yasaktır. Dolayısıyla Tepegöz örneğinde açıkladığımız soy bozulması motifi üzerinden bu doğrultuda bir tartışma açmakta mümkündür.

Dede Korkut Kitabı ve içinde yer alan hikâyeler üzerine hatırı sayılı kıymetli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar göz önünde bulundurularak Dede Korkut anlatıları, dünyadaki diğer anlatılar ile karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklarının gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir. Bu şekilde yapılacak çalışmalar ile Türk ve dünya anlatılarının temel yapıları tespit edilerek Türk mitik anlatılarının dünya mitolojisi içinde hak ettiği değeri alması hedeflenmelidir.

Açıklama: Bu çalışmada Dede Korkut hikâyeleri arasında yer alan Tepegöz anlatısı ile ilgili ana kaynak olarak Muharrem Ergin'in *Dede Korkut Kitabı-1* referans alınmıştır. Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için bu kaynağa bakılabilir.

Kaynaklar

- Abraham, K. (2017). *Rüyalar ve Mitler*. (Çev. Emine Nur Gökçe). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Akkoyun, K. T. (2022). Bayburt'un Kara Kışı: Tepegöz. *Folklor/Edebiyat*, 28(110), 307- 331.
- Aslan, B. (2018). Dede Korkut Hikâyelerinin Ucubesi: Tepegöz. *Tyb Akademi*, (24), 51-59.
- Bang, W. Ve Rahmeti, G. R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Bahaeddin Basımevi.
- Batuk, C. (2012) Yahudi Mitolojisinde Düşmüş Melekler. *Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)*. 18-19 Şubat/ Ankara, 453-473.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi) Cilt: 1*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Baykara, T. (2020). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Beydili, C. (2003). *Türk Mitoloji Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap.
- Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Campbell, J. (1995). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*. (Çev: Kudret Emiroğlu). Ankara: İmge Kitapevi.
- Can, A. (2011). Homeros Destanları ile Dede Korkut Hikâyeleri Arasındaki Kurgu, Yapı, Tip ve Tema Benzerlikleri. *Turkish Studies*, 6(2), 263-286.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). Kut. *Türk Dünyası Edebiyat Kavranları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü Cilt: 4* içinde (s.205-297), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2017). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Ötüken.
- Degh, L. (2003). Halk Anlatısı. (Çev. Zerrin Karagülle). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde (s.91-127). Ankara: Milli Folklor Yayınları.
- Diez, V. H. F. (2018). *Oğuz Tepegözü Dede Korkut Oğuznameleri ve Atalar Sözü Üzerine İlk Çalışmalar*. (Çev: Hasan Güneş). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ekici, M. (2023). Kuramlar ve Yöntemler. M. Ö. Oğuz (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde (s. 65-108). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eliade, M. (2018). *Mitlerin Özellikleri*. (Çev. Sema Rıfat). İstanbul: Alfa Mitoloji.
- Ergin, M. (2014). *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2008). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gaster, H. T. (2009). Mit ve Hikâye. (Çev. Aysun İmrigi), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3* içinde (s.142-165), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Güvenç, Ö. A. (2020). Türk Tepegözü. *Milli Mecmua*, (16), 181-198.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnayet, A. (2015). Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan'ın Yeni Bir Yorumu Üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 15(2), 7-13.
- Kara, Ü. (2023). Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi. M. Aça (Ed.), *Halk Bilimi El Kitabı* içinde (s. 13-38.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*. İstanbul: Xasiork.
- Keskin, A. (2022). Dede Korkut Oğuznamelerinde Savaş Stratejileri. *Karadeniz Araştırmaları*, (76), 1199-1215.
- Koçak, A. (2018). Karaçay-Malkar Nart Destanlarında Kaotik Varlık Olarak Emegen/Ler. *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, (7), 109-122.
- Korkmaz, R. (2009). Sınırları İhlal Edilen Doğanın İntikamı: Tepegöz. *Turkish Studies*, 4(8), 65-78.
- Korkmaz, R. (2015). *Yazınsal Okumalar*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). (2014). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi- Yeni Yaşam Yayınları.
- Küyel, T. M. (1990). Edebiyatımızda Sümerli İzleri Var mıdır?. *Erdem Dergisi*, 6(17), 359-398.
- Nahmedov, A. (2023). Oğuz Kağan Destanı'nın Mitolojik ve Kültürel Kodları. B. A. Gökdağ ve E. Çam (Ed.), *Kahramanın Mitik Yolculuğu Prof. Fuzuli Bayat Armağanı* içinde (s. 199-216) İstanbul: İhlamur.
- Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önal, N. (2023). Dede Korkut Hikâyelerinde Kamu Vicdanı. B. A. Gökdağ ve E. Çam (Ed.), *Kahramanın Mitik Yolculuğu Prof. Fuzuli Bayat Armağanı* içinde (s. 217-238). İstanbul: İhlamur.
- Peygamber Enok'un Kitabı. (2021). (Çev. Günyüz Keskin). İstanbul: Hermes Yayınları.
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Sarpkaya, S. (2015). Dede Korkut Kitabı'nda Olağanüstü Tipler. *Millî Folklor*, 27(107), 97-107.

- Sarpkaya, S. (2015). Dede Korkut Kitabı'nda Korku. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası*, 19-23 Ekim/Çeşme- İzmir, 1193-1200.
- Sarpkaya, S. (2018). *Türklerin Şeytani Masalları Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar*. Ankara: Karakum.
- Savaş, H. (2018). Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyda Ritüel Bir İnsan Kurbanı Var mıdır?, *Türk Uluslararası, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 16(12), 352-363.
- Saydam, B. (2019). *Deli Dumrul Bilinci*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şahin, V. (2010). Dede Korkut Hikâyelerinde İyilik İmgesinin Görüntü Seviyeleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (29), 43-54.
- Şahin, V. (2015). Kahramanın Sonsuz Yolculuğunda 'Osmancık'ın Simgesel Halleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 109-122.
- Şahin, V. ve Şahin, A. (2019). Epik Dünyanın Kurmaca Mitosu Dede Korkut Anlatıları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şenel, Z. (2022). Bizans Dini Sanatında Enok İkonografisi. *Anadolu'da Bir Çınar Prof. Dr. Erol Altunsapan'a 60. Yaş Armağanı* içinde (s.439, 451), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Temizkan, A. (2015) Tepegöz-Devlet İlişkisine Semiyotik ve Tarihsel Bir Yaklaşım. *Türk Tefekkür Dünyası Bilgi Şöleni*. 06-07 Aralık/Denizli, 426-432.
- Topçu, M. (2019). Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyeyi Psikanalitik Yaklaşımla Okumak. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69), 354-372.
- Üçüncü, K. (2001). Tepegöz Masalının Trabzon Varyantı Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildiriler*. 03-03 Mayıs/Trabzon, 53-59.
- Yıldırım, N. (2012). *İran Mitolojisi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazarı, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazarı kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-

